

Brumo, J. & Albrigtsen, Y. (2025). Hva kan novellelesingen bidra med? Noveller som inngang til tverrfaglige temaer i norskfaget. I Y. Frøjd & A. Norendal (Red.), *Noveller i undervisning* (s. 333–354). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa650917>

17

Hva kan novellelesingen bidra med?

Noveller som inngang til tverrfaglige temaer i norskfaget

John Brumo og Yvonne Albrigtsen

Sammendrag: Innføringen av tre tverrfaglige temaer i overordnet del av læreplanen skaper en utfordring for lærere i norsk skole: Hvordan kan man omsette ambisjonene til praktisk undervisning? Hvordan utvikler elevene kompetanse på disse temaene innenfor norskfaget? Kapitlet trekker lærdom fra et norskfaglig FoU-prosjekt i 2020, hvor noveller ble lest i arbeid med *folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap* og *bærekraftig utvikling*. Kan lesing av noveller bidra med noe som elevene ikke kan lære i andre fag? Fire klasser – en niendeklasse, to ST-klasser på vg1 og en yrkesfagklasse på vg2 – deltok i denne kasusstudien. De leste noveller og deltok i ett av tre utforskende undervisningsopplegg knyttet til hvert sitt tema. Intervjuer viser at lærerne og flere av elevene finner det motiverende og meningsfullt å la novelkene belyse tverrfaglige problemstillinger, men at det krever godt forarbeid, kloke tekstvalg og engasjerende metoder.

Nøkkelord: noveller, tverrfaglige temaer, litteraturundervisning, norskfaglig undervisning

Abstract: The introduction of three interdisciplinary themes in the overall part of the curriculum creates a challenge for teachers in Norwegian schools: how to translate the ambitions into practical teaching? How do the pupils develop competence in these topics within the Norwegian subject? The chapter draws lessons from a case study in Norwegian in 2020, where short stories were read in the perspective of Public health and life skills, Democracy and citizenship, and Sustainability. Can fiction contribute with another dimension? Four classes – a class in ninth grade, two classes at vg1 general studies and one class at vg2 vocational program in high school – participated in exploratory teaching related to one of the three themes. Interviews show that the teachers and several of the pupils find it meaningful to let short stories shed light on interdisciplinary issues. However, the process requires preparation, wise text choices, and engaging methods.

Keywords: Short stories; interdisciplinary topics; literature teaching; teaching in the Norwegian subject

Introduksjon

Hvordan opplever elever og lærere å lese noveller i sammenheng med de tre temaene folkehelse og livsmestring, bærekraftig utvikling og demokrati og medborgerskap? I FoU-prosjektet *Noveller som inngang til de tverrfaglige temaene i fagfornyelsen*, et samarbeidsprosjekt mellom NTNU og to universitetsskoler i 2020, samarbeidet et utvalg norsklærere, forskere fra NTNU og fire lektorstudenter om å undersøke hvordan noveller kan belyse de tverrfaglige temaene i norskfaget. Omtrent 90 elever deltok i tre ulike utforskende og tematiske undervisningsopplegg.

I perioden 2017 til 2019 la fagfornyelsen vekt på å oppdatere skolens innhold og utvikle den for en ny tid. Som et ledd i dette ble de tre tverrfaglige temaene *folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling* innført i Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen (Kunnskapsdepartementet, 2017). Temaene er ment å prege alle skolens disipliner og skal ikke nødvendigvis undervises som selvstendige fag eller fagområder. I stedet kan temaene aktualiseres innenfor hvert enkelt fag, i tillegg til at lærerne kan bli enige om tverr- eller flerfaglige prosjekter, hvor fagene skal bidra med sitt perspektiv på disse utfordringene.

Hvordan de tre felles temaene skal innarbeides i de enkelte fagene, er imidlertid mer uklart i LK20. Utdanningsdirektoratets oversikt over læreplanverket¹ gir noe hjelp ved å vise til visse læreplanmål som kan knyttes til de tre temaene.

I læreplanen for norskfaget er det spesifisert at de tverrfaglige temaene blant annet legger opp til at elevene kan lese, samtale om, være kritiske til og fortolke litteratur. Under *folkehelse og livsmestring* står det blant annet: «Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa kan både bekrefte og utfordre elevenes selvbylde og dermed bidra til deres identitetsutvikling og livsmestring», og videre fremheves det både under *demokrati og medborgerskap* og *bærekraftig utvikling* at elevene gjennom et tekstmangfold skal lese kritisk og delta i dialog (Kunnskapsdepartementet, 2019). Dette gir noen føringer for hvordan den praktiske undervisningen med noveller kan foregå, men det må ses i sam-

1 <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>

menheng med de andre delene av læreplanen, og lærerne må selv velge tekster og fremgangsmåte.

Utgangspunktet for FoU-prosjektet vårt var et ønske om å undersøke utforskende undervisning om noveller, slik fagfornyelsen i norskfaget fremmer. Utforskende arbeidsformer i litteraturundervisningen handler om å nærme seg skjønnlitterære tekster på en åpen, undersøkende og reflekterende måte. Det innebærer at elevene ikke bare leser for å finne «fasitsvar», men i stedet stiller spørsmål, tolker, diskuterer og undersøker tekstens mening, kontekst og virkning. Med dette ønsket vi å gi elevene trening i selvstendig utforskning, slik at de kunne bli mer autonome lesere og ikke bare tolkningskonsumenter, slik det for eksempel skisseres i Thomas Illum Hansen og Stig Toke Gissels *Tilbake til teksten* (2021).

Opplevelsesdimensjonen og det utforskende er en del av verdigrunnlaget og går igjen flere steder i læreplanen. I den innledende teksten om norskfaget i LK20 står det at faget skal styrke elevens kritiske tenkning, gi litterære opplevelser og muligheter til å uttrykke seg kreativt, og i kjerneelementet «Tekst i kontekst» skal elevene: «lese tekster for å oppleve, bli engasjert, undre seg, lære og få innsikt i andre menneskers tanker og livsbetingelser.» (Kunnskapsdepartementet, 2019).

På seminar, i forkant av gjennomføringen i klasserommene, delte vi oss i tre grupper og ble enige om hvert vårt undervisningsopplegg, med utgangspunkt i ett av de tverrfaglige temaene. Selv om oppleggene var ulike i tematikk, metodikk og lengde, var fellesnevneren lesing av noveller og litterære samtaler. I dette kapittelet presenterer vi erfaringene fra de tre undervisningsoppleggene.

Bakgrunn og tidligere forskning

Tverrfaglighet og implementering av skolereformer

Innføringen av brede tverrfaglige mål for norsk skole innebærer flere utfordringer. For det første er disse tre store samfunnsutfordringene åpenbart ikke noe som kan «løses» av et enkelt fag eller av skolen alene. Det er ikke rimelig å forvente at elevene skal oppnå et bestemt læringsutbytte eller få et annet målbart resultat. Elevene kan derimot få erfaring med å reflektere over

spørsmål de på ulike måter vil kunne møte i livet. Dermed blir de tverrfaglige temaene en annerledes – og krevende – ambisjon i skolen, siden selve målet er «uoppnåelig» på kort sikt og innenfor skolens rammer alene.

For det andre er det en mer kompleks oppgave å omsette dette i praktisk undervisning. Et nytt læreplanverk gir lærerne nye oppgaver: Hvis nye styringsdokumenter skal ha noen reell betydning, må de «oversettes» til undervisning på en eller annen måte. De må konkretiseres av profesjonsfelleskapet i former for læringsaktiviteter dersom de skal ha noen virkning.

En bred evaluering av hvordan elever møter de tverrfaglige temaene, viser at elevene liker å arbeide sammen og opplever det å jobbe i mindre grupper som motiverende (Vasbø, 2023). Rapporten har riktignok ikke undersøkt arbeidsformer som inkluderer skjønnlitteratur. Den peker på at skolene ofte unngår å tematisere konfliktfylte aspekter ved samfunnsutfordringene, noe som kan svekke elevenes kritiske tenkning (s. 131). Den peker også på at det er utfordrende å koble elevenes hverdags erfaringer med fagkunnskap på en måte som fremmer dybdelæring.

Annen forskning på implementeringen av LK20 kan tyde på at lærere synes det er utfordrende å operasjonalisere de tverrfaglige temaene i egen undervisning (Solvang, 2021). Slik har det riktignok også vært tidligere. Mange lærere synes rett og slett at det er vanskelig å lykkes med tverrfaglige prosjekter (Koller, 2009; Sundstrøm, 2016), og de har liten kompetanse i å arbeide med tverrfaglige tema (Sundstrøm, 2016). Noen er også redde for å gjøre «feil», særlig når det er snakk om tema som kan berøre vanskelige følelser hos elevene (Lauritzen, Antonsen og Nesby, 2021). Undervisningsopplegg knyttet til novellelesning kan bidra til at elevene får en viss avstand til temaene, da de ikke handler om elevenes følelser direkte, samtidig som elevene kan kjenne seg igjen og reflektere rundt nye perspektiver på ulike tematikker.

Novellene og norskdidaktikkens potensial til å belyse tverrfaglige tematikker

Hvordan tverrfaglig undervisning realiseres, vil være et nøkkelspørsmål i de ulike fagene. Miljø, livsmestring og medborgerskap er temaer som er knyttet til språk og fremstillingsformer i ulike tekster, noe som gjør koblingen til norskfaget åpenbar. På samme måte som de tverrfaglige temaene løfter frem sentrale problemstillinger uten entydige svar, vil litterær fortolknings-

kompetanse være vanskelig å måle og har et lengre danningsperspektiv. Noveller har sin styrke i å kunne formidle erfaringer «innenfra», det vil si ved å la menneskers opplevelser skildres på en slik måte at leserne kan kjenne seg igjen. Norskfaget, med utgangspunkt i den skjønnlitterære lesingen og påfølgende litterære samtaler, kan dermed tilby en emosjonell innlevelse som andre fag ikke kan.

Novellesjangerens korte format er særlig godt egnet til tverrfaglige prosjekter fordi elevene kan finne motiver og tematikker som belyser de problemstillingene det arbeides med. Noveller er ofte korte, slik at elevene kan lese og arbeide med en hel tekst innenfor en undervisningsøkt, eller flere noveller over en periode. Noveller har som regel en stram komposisjon med få personer og en konsentrert handling, slik at elevene kan utforske sentrale elementer som vendepunkt, konflikt og tema. Det finnes noveller i mange ulike sjangre og stilarter, fra realistiske og historiske til fantastiske og postmoderne. Dette gir læreren mulighet til å tilpasse tekstvalg til læringsformål.

Noveller kan også åpne for nye spørsmål i sammenheng med de tverrfaglige temaene. Martha Nussbaum (1985, 1995) har i flere verker drøftet hvilken rolle kunst, og da særlig skjønnlitteratur, kan spille for å utvikle menneskers samfunnsdeltakelse og generelle dømmekraft. Hun argumenterer for at kunst og litteratur har en særlig evne til å formidle innsikt og skape erkjennelse. Det betyr ikke at novellelesingen automatisk skaper empati og gjør oss til gode mennesker, men at skjønnlitteraturen kan ha en særegen betydning som erfaring og refleksjonsgrunnlag. I *Cultivating humanity* forklarer Nussbaum hvordan unges møte med historiefortelling kan bidra til deres moralske utvikling, og at evnen til å sammenligne seg med karakterer i litteraturen krever: «a higher set of moral abilities, including the ability to imagine what it is like to be in that person's place (what we usually call empathy)» (1997, s. 91). Det vil være lærerens rolle å legge til rette for at spørsmål løftes, og at det er tid og rom for felles refleksjon i form av for eksempel litterære samtaler.

Forskningen på hvordan norske elever reagerer på litteraturundervisningen er noe begrenset, og den legger større vekt på hvilke forutsetninger som må være til stede for at elevene skal oppleve engasjement i undervisningen (Smidt, 1989; Hvistendahl, 2000; Bommarco, 2006; Sønneland, 2019). De nevnte forskerne har undersøkt hvordan elever forholder seg til skjønnlitterære tekster i skolen. Forskningen er primært fra høyere trinn i skoleløpet og viser

at elevenes engasjement og læring er nært knyttet til opplevelsen av teksten og opplevd relevans.

Metode og materiale

Prosjektet ble gjennomført ved to skoler: en ungdomsskole og en videregående skole. Lærerne i prosjektet meldte seg selv som frivillige til å utforske tverrfaglige temaer gjennom å lese noveller i norskundervisningen. Deltakerne hadde ulik mengde erfaring som norsklærere, men alle må karakteriseres som relativt erfarne, med minst fire års erfaring i faget.

Gjennomføringen av prosjektet strakte seg over omtrent ett og et halvt år. I denne perioden ble det arrangert felles seminarer om ulike former for litteraturundervisning, om de tre tverrfaglige temaene og om valg av skjønnlitterære tekster i norskfaget.

Undervisningen i norskklassene fant sted høsten 2020. Tre forskjellige opplegg ble gjennomført, med ulik varighet og ulikt antall noveller. Prosjektet kan defineres som en kasstudie, selv om det ikke var nøyaktig det samme opplegget som ble prøvd ut i de fire klassene. Lærerne lot det enkelte tema prege undervisningsopplegget.

I arbeidet med temaet *bærekraftig utvikling* brukte lærerne for eksempel god tid på å forberede temaet. Elevene leste ulike sakprosa-tekster, så video og diskuterte, før to noveller ble lest og diskutert.

I klassen som arbeidet med temaet *folkehelse og livsmestring*, brukte læreren et teaterpreget anslag, der elevene ble invitert til å stikke hånden ned i en svart boks for å oppleve noe av det ubehaget som beskrives i novellen «Uten hansker» av Mari Andreassen. Deretter leste og diskuterte elevene novellen.

I undervisningen knyttet til temaet *demokrati og medborgerskap* ble flere noveller lest høyt, og elevene skulle notere egne spørsmål til litterære samtaler i løpet av flere undervisningsøkter. Demokratiprinsipper ble også brukt i selve undervisningen, ved at elevene selv fikk velge hvilke tekster de ville arbeide med i en organisert paneldebatt på slutten av perioden. Felles for alle undervisningsoppleggene var høytlesning og litterære samtaler.

Valg av tema, tekster, deltakere og intervju fordeler seg slik:

Bærekraftig utvikling	Folkehelse og livsmestring	Demokrati og medborgerskap
<ul style="list-style-type: none"> • Alice Glaser: 'Det er en tunnel i din framtid' (1961) • Jacob Breda Bull: 'Ulveslaget' (1928) 	<ul style="list-style-type: none"> • Mari Andreassen: 'Uten hansker' (2019) 	<ul style="list-style-type: none"> • Knut Hamsun: 'Livets røst' (1903) • Kjell Askildsen: 'Hjemme fra krigen' (1994) • Dorthé Nors: 'Buddhisten' (2018) • Tomas Espedal: 'En mann i kostyme' (2013) • Alexander Kielland: 'En middag' (1879) • Alice Glaser: 'Det er en tunnel i din framtid' (1961)
En niendeklasse, Vg2, yrkesfag	Vg1-klasse 1, studieforberedende	Vg1-klasse 2, studieforberedende
Lærerintervju Gruppeintervju: åtte fra niendeklassen og åtte fra Vg2-klassen Observasjonsnotater	Lærerintervju Gruppeintervju: ti elever, fordelt på tre grupper Observasjonsnotater	Lærerintervju Gruppeintervju: ti elever Observasjonsnotater

Det empiriske materialet består av transkriberte intervjuer med elever i fokusgrupper.² I tillegg inngår intervjuer med tre av lærerne som deltok, samt observasjonsnotater fra undervisningsøktene. Det ble også gjennomført en spørreundersøkelse blant alle elevene for å kartlegge lesevaner, men resultatene herfra er kun brukt som støtte i fortolkningen av intervjuene. Samtlige elever og lærere har gitt skriftlig informert samtykke til å delta, og studien er godkjent av NSD, som i ettertid har endret navn til SIKT.

2 Intervjuene ble gjennomført av lektorstudentene Pernille Romuld Jørgensen, Sandra Grøtheim og Thea Byttingsvik. De har også skrevet hver sin masteroppgave basert på ulike deler av materialet, se bibliografi. Takk for godt samarbeid i prosjektet!

Materialet ble behandlet i analyseverktøyet NVivo for å lettere identifisere tematiske fellestrekk og gjentakende strukturer (Braun & Clarke, 2012). Det ble gjennomført en firedelt tematisk analyse av intervjumaterialet, hvor lærernes syn på litteraturundervisning ble undersøkt først, mens elevperspektivene ble delt i tre: først om lesing av noveller, deretter om skjønnlitteratur i tverrfaglige sammenhenger, og til sist om litteraturarbeid i sammenheng med empati og etikk.

Den viktigste utfordringen i analysearbeidet er å ta hensyn til betydningen gruppedynamikk har når man snakker med elever samlet. Det fremgår av materialet at elevene i mange tilfeller gjentar hverandres synspunkter og er tilbakeholdne med å skille seg ut. Dermed kan synspunktene til én elev «smitte» over på andre elever. Et eksempel på denne meningsglidningen ser vi sannsynligvis her, hvor ungdomsskoleelever diskuterer novellen «Ulveslaget»:

Elev E: Jeg synes den var ganske spennende, og det var noen uforutsette ting som skjedde i teksten, som jeg ikke trodde kom til å skje.

Elev L: Jeg synes den var helt grei. Den er først og fremst en litt lang tekst og har litt uforståelige ord.

Elev G: Den er gammeldags og veldig lang.

Elev A: Den er litt gammeldags og litt rare ord, men den handler om ulv.

Elev B: Det var litt vanskelige ord, men jeg synes ikke det var en kjempedårlig tekst.

Elev D: Teksten var ganske lang og kan fort bli litt kjedelig.

Materialet inneholder flere slike passasjer, hvor elevene etter hvert bekrefter hverandres synspunkter og er forsiktige med å la egne perspektiver få for mye plass. Likevel ser vi at det foregår en diskre «kamp» om fortolkningen av teksten: Er novellen «helt grei» eller «kjedelig»? Siden elevene under intervjuet så åpenbart posisjonerer seg internt i gruppa, blir det mer utfordrende å finne tydelige synspunkter, fellestrekk og nyanser.

Imidlertid forløp ikke alle samtalene på samme måte. I andre elevgrupper var forskjellene tydeligere, og elevene var mindre redde for å være uenige, slik at det ble lettere å observere forskjellene.

En kvalitativ studie som denne, med hovedvekt på gruppeintervjuer, har åpenbare begrensninger med tanke på overførbarhet. Kunnskapen som kommer frem, er knyttet til spesifikke opplegg som ikke så lett lar seg gjen-skape. Likevel er funnene, forstått som elevenes refleksjoner over litteratur i tverrfaglige sammenhenger, såpass konsistente på tvers av de tre hovedtema-ene at erfaringene vil kunne være relevante for tilsvarende prosjekter hvor skjønnlitterære tekster blir brukt i tematiske sammenhenger.

Analyse og diskusjon

«Skjønnlitteraturen åpner sinnet» – Lærernes syn på novellenes muligheter

I startfasen av prosjektet var lærerne optimistiske, men litt usikre på hvordan prosjektet ville arte seg. I intervjuet med tre av lærerne forteller lærer A at hun har stor tro på at skjønnlitteraturen kan gi elevene nye innsikter i samfunns-utfordringer, men også at klassiske tekster kan bli lest i et nytt lys gjennom tematiske arbeidsformer. På den måten kan de tverrfaglige perspektivene kanskje gi nytt liv til de gamle «pensumtraverne». Derfor er hun interessert i å prøve ut nye arbeidsformer: «Nei, jeg er veldig positiv til fagfornyelsen, jeg. Jeg tenker at vi trenger en fornyelse. Utfordringen blir jo det å følge opp i undervisningen ...» De andre lærerne har tilsvarende synspunkter: De er positive til signalene om for-dypning og tverrfaglighet, men usikre på hvordan dette skal omsettes i praksis.

Lærerne er interessert i å arbeide med noveller i sammenheng med temaer, slik at elevene ikke bare lærer *om* et tema, men også får en dypere forståelse. Skjønnlitteraturen kan «åpne andre porter» hos eleven, sier lærer B. Også lærer A mener at «litteratur åpner sinnet på en annen måte enn det en fagtekst om klimaendringer gjør. Man får med følelser, empati. Det er det åpenbare». De andre lærerne vektlegger også *følelser* som en unik dimensjon tekstene kan bidra med i undervisningen. Lærer A påpeker særlig at det er viktig å utfordre elevene til å innta andre menneskers perspektiv.

Lærerne hadde selv meldt seg frivillig til å være med i prosjektet og var i utgangspunktet nysgjerrige på hvilke muligheter lesing av ulike noveller kan tilby. Det er derfor neppe tilfeldig at de var positive til ideene. Utover i intervjuene kan vi imidlertid observere en viss usikkerhet knyttet til tekstvalg og tverrfaglig tema:

Tekstene er – på hver sin måte – spennende tekster som griper tak i hver sin side av bærekraftig utvikling. Vi kan få mange spennende diskusjoner imellom disse to tekstene. Det er litt diffust det jeg sier, men det er jo også litt diffust foreløpig. Men jeg tenker at utvalget er bra, og at de kan belyse det på en god måte gjennom natursyn, samfunnssyn osv. (Lærer A)

Læreren tar en viss risiko i planlegging og gjennomføring, da det er vanskelig å vite hvordan tekstvalg, lesing og for eksempel påfølgende litterære samtaler vil føre fram når det gjelder de tverrfaglige temaene. Ifølge en av de andre lærerne har skjønnlitteraturen også en fordel ved at den skildrer konkrete situasjoner: «For altså, bærekraftig utvikling, det er jo ganske vanskelig å forstå helt konkret uten at man jobber med tematikken. Så det å lese skjønnlitteraturen hjelper elevene til å tenke, da. Noe sånt. Haha.», sier lærer C. Den lille latteren kan antyde at læreren selv opplever dette som «store ord», og at det er nødvendig å ufarliggjøre en slik påstand.

«Det er litt ... mixed feelings» – Elevene om lesing av noveller i norskfaget

Forskjellene mellom lærerperspektivet og elevperspektivet er til dels store. Noen av elevene vi intervjuet, var i utgangspunktet ambivalente eller direkte negative til lesing av skjønnlitteratur. Særlig var mange av elevene i yrkesfagklassen negative til lesing av de fiksjonelle tekstene, og i intervjuene dukket det opp elevutsagn om at skjønnlitteratur er «helt jævla kjedelig», eller at lesing av noveller for å forstå tverrfaglige tema er «litt bullshit».

Blant elevene fra yrkesfagklassen er det flere som forteller at de leste mer tidligere, særlig om sommeren, men at de nå har mindre tid til det, og etter hvert har mobilen overtatt som fritidssyssele. Elev C forteller at han tidligere «chilla'n med *En pingles dagbok*», mens det i dag skal mye til for at han skal lese en bok: «Jeg liker ikke lange bøker, jeg. Da orker jeg ikke å lese dem. Da

blir de raskt uinteressante, uansett hvilken tekst det er. Så hvis det er en bok, så burde den være kort og gjerne om sport.» Elev D sier: «Har liksom andre interesser enn å lese», og supplerer med: «Har bedre ting å bruke tida på.»

I andre elevgrupper er det flere som er mer åpne for skjønnlitteratur, men en av elevene fra ungdomsskolen sier at det er litt blandede følelser: «Det er litt ... *mixed feelings*.» Lesing i norskfaget kan være interessant, men da må teksten være spennende, fremhever de. Det er imidlertid ikke så ofte de får lese det de oppfatter som spennende skjønnlitteratur på skolen. Tekstene bør helst være «noe vi kan relatere oss til». Dette skjer lettere gjennom TV-serier. Ingen ser uoppfordret for seg at novellelesingen skal være noe annet enn underholdning. Lesing kan være nyttig fordi man får bedre ordforråd og blir bedre til å lese, men ikke til så mye annet.

Av intervjuene fremgår det også tydelig hva som vekker motstand hos elevene, nemlig alt som kan oppfattes som «gammeldags». Elevene nevner «vanskelige ord» og «gammeldagse ord» som særlig negativt i lesingen, og uttaler at skolen bør «få inn tekster som er mer modernisert». En av elevene sier at eldre tekster kan anbefales til folk «som er veldig vintageinteressert og gammeldags». En av elevene på ungdomsskolen sier: «Jeg synes det var mer artig med sånne tekster som er basert på ikke så gammel tid, men som har spenning i seg.» To av elevene på videregående argumenterer sterkt for at novellene i norskfaget bør være relevante og gjenkjennbare for elevene, slik at det blir lettere å leve seg inn i handlingen:

Elev T: Det er ofte på en måte sånn at ... det har ikke vært et spesielt stort problem for meg spesifikt, men jeg har hørt fra mange at det på en måte er slik at mange av tekstene de leser, er veldig gamle tekster, som på en måte ikke ordentlig *apply* lenger med hvordan de er. Med at de ikke har mer moderne ...

Elev O: *Representation?*

Elev T: Ja, mer *representation* og sånn. Det er mye ... når ting føles som det ikke i det hele tatt er *relatable*, så er det på en måte vanskelig å sette seg inn, bli engasjert og faktisk lære seg noe om det. Problemet med en del fag er at mange elever ikke er engasjert i det og dermed ikke ... selv om de kanskje hadde vært gode i faget, og selv om de kanskje hadde vært interessert i å lære mer om det.

Motivasjonen må komme fra eleven selv, synes de å mene, og de må ty til engelske ord for å få frem hva de mener. Elevene O og T tilhører dessuten en liten gruppe elever som forteller at de liker å lese. De nevner særlig manga og japanske romaner.³ En tredje elev skyter inn at han også liker zombiefortellinger. På skolen foretrekker de imidlertid at arbeidet med skjønnlitteratur blir litt variert, slik at de ikke bare må sitte alene og skrive.

Når elevene forteller om hva de har opplevd gjennom novelleprosjektet, blir bildet generelt mer positivt. Flere trekker frem at det er en fordel at novel- lene settes i sammenheng med noe annet, og at de leser andre tekster i tillegg: «Jeg synes det var mye greiere å jobbe sånn enn å gå rett inn i teksten. Det var nå litt som en *teaser*», sier en elev fra ungdomsskolen. Elevenes ønske om at novellene de leser på skolen skal være «relatable», er allerede kjent fra mye litteraturdidaktisk forskning og kan ses som en variant av Jon Smidts begrep «subjektiv relevans» (1988) og Jan Nilssons begrep «delaktighet» (1997). Når ungdom sier at en bok eller film er relatable, mener de trolig at den føles relevant for deres egen livssituasjon, tanker eller følelser, det vil si i betydningen «gjenkjennbar». Det kan handle om at karakterene opplever noe de selv har vært gjennom, at historien speiler deres egne utfordringer, eller at dialogen og miljøet føles autentisk. Begrepet handler trolig mer om emosjonell og sosial gjenkjennelse enn om spesifikke detaljer i handlingen. Samtalene med elevene som var positive til prosjektet, bekrefter dette tydelig.

På den andre siden er det flere elever som uttrykker likegyldighet til tekster som ikke angår dem direkte. Samtalene viser likevel at elevene i noen grad opplever å bli engasjert i enkelte av tekstene, selv om de i utgangspunktet var lite interessert i temaet. Det ser ut til at det særlig er tekstene med mest ytre spenning som vekker interesse. At elever mener innholdet i skolen må ha personlig relevans, kan på mange måter knyttes til et demokratisk problem i seg selv, og det taler for å styrke den skjønnlitterære lesingen i fellesskap. Dette forsøkte vi å få til i prosjektet, men det kan være at det fortsatt var et potensial for å benytte flere utforskende og estetiske læringsformer.

Intervjuene bekrefter også lesingens «Matteuseffekt», som forskning på begynnerlesere har antydnet (Chapman & Tumner, 2011): De som tidlig blir gode til å lese, får også mye nytte og glede av sine ferdigheter senere,

3 For eksempel *No longer human* av Ozamu Dazai (1948).

mens de svakere leserne utvikler et selvbilde hvor lesing ikke har noen plass, med negative konsekvenser for senere læringsprosesser. I vårt prosjekt er de ivrige leserne også mest positive til at noveller kan brukes i tverrfaglige sammenhenger.

«Det er litt sånn to-i-én» – Elevene om tverrfaglige tema og noveller

I etterkant av prosjektet ble elevene i intervjuer og spørreundersøkelse spurt om hva de synes om å lese noveller tilknyttet et tverrfaglig tema. Tilbakemeldingene spriker mye, men i et nokså forutsigbart mønster: De elevene som er mest negative til å lese noveller i forbindelse med tverrfaglige tema, er de samme som liker norskfaget dårligst og leser minst på fritiden. De ønsker seg mer «fakta» og ser ikke helt poenget med å lese noveller. Men i elevgruppen der elevene i utgangspunktet var negative til novellelesing, blir de litt mer positive når novelleprosjektet nevnes spesifikt. De som har lest Alice Glasers «Det er en tunnel i din framtid», nevner den som en spennende novelle. Også lesingen av den dramatiske novellen «Ulveslaget» slo an hos flere. En av elevene fra ungdomsskolen forteller engasjert om prosessen:

Ja, altså, jeg visste ikke noe særlig om hva bærekraftig utvikling var, men jeg hadde sett FNs hovedmål i bærekraftig utvikling⁴. Men jeg fikk jo i perioden vite hva det var. Men det var vanskelig å sette det i sammenheng med ulver, men skjønnte det til slutt. Jeg hadde egentlig ikke noen side i debatten om ulv, fordi jeg hadde ikke fordypet meg så mye i det, men etter tre ukers jobb med det har jeg jo nå en fullstendig side jeg står for. I debatten, da. Det har forandret synet mitt på bærekraftig utvikling, da, og synet på ulv. (Elev F)

Prosjektet har åpenbart lyktes med å få denne eleven til å knytte en konkret debatt i Norge til det større og mer globale temaet *bærekraft*. Lesningen har hatt konsekvenser: Eleven sier at han har endret mening i rovdyrspørsmålet.

Generelt er det slik at de elevene som leser mer på fritiden, også er betydelig mer positive til prosjektet. En slik elev fra Vg1-klassen som har jobbet med livsmestring, sier: «Vi lærer liksom litt om mentale lidelser, samtidig som vi lærer om noveller og sånt. Så det er litt sånn to-i-én.» Det synes å være en

4 <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>

sterk sammenheng mellom den generelle holdningen til lesning og skjønnlitteratur og bruken av fiksjonstekster i andre sammenhenger.

Mange av elevene uttrykker betydelig interesse for psykisk helse og er generelt interessert i å lese mer om temaet. Trolig reflekterer dette en generell økt interesse for psykisk helse som har utviklet seg i kjølvannet av den nye åpenheten rundt slike tema. Kanskje er det derfor mange av elevene synes ideen om novellelesing er god, men elev D påpeker at tekstene da må ha et tydelig budskap for å fungere i tverrfaglige sammenhenger: «Så skjønnlitteratur til å lære om bærekraftig utvikling fungerer sikkert veldig bra, det, men da må man velge tekster hvor man faktisk tar poenget uten å må lete mellom linjene og må tenke så mye selv.»

Det spesifikt norskfaglige som ligger i de skjønnlitterære novellene, blir altså ikke tillagt noen særlig vekt. Oppmerksomheten om språklige grep og strukturer, eller evnen til å lese tekster med mangetydighet og tvil, blir ikke tatt opp av elevene og «drukker» så å si i det overordnede temaet *psykisk helse*.

Fra et rent norskfaglig perspektiv kan det altså settes spørsmålstegn ved de erfaringene elevene sitter igjen med. Selv om det i et bredere opplæringsperspektiv utvilsomt er gunstig at elevene får innsikt i andre menneskers liv og erfaringer gjennom lesning av noveller, viser intervjuene ikke like stor innsikt i novellen som spesifikk erfaringsform. Svært få elever peker på tekstens egen form eller setter pris på ambivalensen, usikkerheten og paradoksene som også kan prege litteraturlesingen.

Reaksjonene på noveller som læringsform følger med andre ord ganske forutsigbare linjer. Å lese fortellinger om noe som ikke har skjedd i virkeligheten, er for en del elever bortkastet tid. De har generelt lave forventninger til lesing av skjønnlitteratur. Følelser og opplevelser blir ikke betraktet som egentlig læring, fordi læring, slik de fleste elevene forstår det, handler om mer faktakunnskaper om natur og samfunn. Videregående-elev M sier for eksempel at bærekraft handler om «fakta»: «Bærekraftig utvikling er statistikk for min del, da. Lærer mer om bærekraftig utvikling hvis du for eksempel ser på tall om klimautslipp og alt sånn, enn hvis du leser en novelle fra 1960.»

Norsklærernes spesifikke utfordring i en slik sammenheng vil være å utforme litteraturundervisning som synliggjør hvordan litteraturen kan belyse tematikk på ulike måter.

Et mindre antall elever møter derimot skjønnlitteraturen med mer positive forventninger og var nysgjerrige på litterære tekster som en vei til innsikt.

I arbeidet med alle de tre tverrfaglige temaene var det nemlig også elever som uttrykte entusiasme og engasjement, men typisk nok er dette de elevene som var mest interessert i lesning i utgangspunktet.

«Så det er fint å ha det her, fordi man kan ha bruk for det» - Elevene om noveller, empati og etikk

I samtale med elevene viser flere til at novellelesing kan utvikle evnen til å forstå andre mennesker bedre. Det er særlig elevene som har arbeidet med novellen «Uten hansker» i et livsmestringsperspektiv, som peker på dette. En av elevene påpeker at det kan være vanskelig å forstå psykiske utfordringer hvis man ikke har opplevd det selv, men at skjønnlitteratur kan øke denne innsikten. En annen elev synes at «det er veldig interessant å tenke på hvordan man har det i hodet, da», og at novellen «fikk meg til å forstå hvordan livet til noen med en sånn psykisk lidelse har det...». En tredje elev forteller i intervjuet det samme:

Elev P: Vi kan jo ta det her og bruke det i fremtiden hvis vi møter noen som har tvangstanker.

Intervjuer: Mhm.

Elev P: Så det kan hende at akkurat nå, så har det lite å si for oss. Man vet aldri om det skjer noe i fremtiden. Så det er fint å ha det her, fordi man kan ha bruk for det.

Novellen fremstår altså i disse elevenes perspektiv som «nyttig» fordi den øker deres innsikt i hvordan psykisk uhelse oppleves. Ofte blir psykisk helse ikke forstått godt nok, mener en av elevene, særlig ikke tvangslidelser, og da kan arbeidet med «Uten hansker» bidra til at pårørende og andre får en riktigere forståelse av dette.

Det er imidlertid enda mer interessant at elevene ser at novellen kan gi et innblikk i hvordan psykisk uhelse oppleves av dem som faktisk opplever det – et blikk «innenfra» som ikke andre fag eller erkjennelsesformer kan gi:

Elev C: Jeg synes det er veldig interessant å tenke på hvordan man har det i hodet, da.

Elev I: Mhm.

Elev C: Ikke bare fysisk.

Elev I: Få med den psykiske helsa også.

Elev E: Og så kan man lære litt at man ikke kan ... eller ikke er den eneste. Hvis andre også tenker på at de kjenner litt på det samme, så får de litt sånn ... da har de litt medfølelse, eller at de føler seg litt tryggere. At de ikke er de eneste. Så det er litt fint å gå gjennom det på skolen.

Disse elevene påpeker at det er noe unikt ved noveller: De kan gi innblikk i andre menneskers tanker. Elev E bruker begrepet «medfølelse» i betydningen «empati» – at litteraturen oppøver evnen til å leve seg inn i andres følelser. Denne evnen til å innta andres perspektiv skaper en slags solidaritet, påpeker eleven.

En annen gruppe elever er fornøyd med hele prosjektet, nettopp fordi prosjektet tok med noveller blant de andre tekstene om psykisk helse:

Elev T: For det prosjektet var ..., jeg vil si at det var et ganske godt prosjekt.

Intervjuer: Mhm. Hva var det som gjorde at det var et godt prosjekt, da?

Elev T: Ehm ... Det var jo det at det var veldig interessant å lære litt om det med psykiske lidelser og mental helse og sånn. Det var en relativt interessant tekst.

Intervjuer: Hva synes dere var interessant med teksten, da?

Elev T: Det var det med ...

Elev O: Hvordan han tenkte.

Elev T: Ja, det å se det fra hans perspektiv.

Elev O: Det var kult at du hadde tekster med flere perspektiv på det samme. Fordi i novella var det personen sitt perspektiv, og i den siste, fagartikkelen, var det jo en ved siden av [pårørende] sitt perspektiv, og på videoen hadde du jo en utenforstående sitt perspektiv.

Intervjuer: Mhm. Det er veldig godt poeng. Det var det.

Elev O: Så det er bra at du varierte tekstene om samme greia. Da kunne man se forskjellige perspektiv på samme ting. Det var kult.

Elevene trekker altså frem verdien av å kombinere ulike tekst- og medietyper. «Interessant» og «kult» er ikke ord man ofte hører om et norskprosjekt, men elevene ser åpenbart verdien av å la ulike stemmer og perspektiver belyse de samme erfaringene.

Også noen av elevene som arbeidet med temaet *demokrati og medborgerskap* og flere forskjellige noveller, fremhever det empatiske og de etiske spørsmålene. I diskusjonen om novellen «Hjem fra krigen» blir enkeltmenneskets erfaringer av dramatiske hendelser diskutert:

Elev K: Synes den var interessant og likte måten den fokuserte på menneskers liv etter de har vært i krig.

Elev R: Fikk oppleve en person som har kommet hjem fra krigen som er fysisk god form, men ikke mentalt. Syntes det var mest spennende.

Elev S: Jeg synes den var spennende. Det var interessant hvordan man kan føle seg etter en krig, at man kanskje ikke alltid er stolt over det.

Flere elever forteller at de har fått en dypere forståelse for hvordan krig kan sette spor i mennesker. Slik ser vi at etiske spørsmål i novellen ble noe som

fikk betydning i fellesskapet. Novellens evne til å utvikle leserens empati og medfølelse er grunnleggende knyttet til muligheten til å skildre mentale prosesser hos andre mennesker. Selv om det kanskje bare er for en kort stund, forteller flere elever at de har fått ny menneskelig innsikt.

Avslutning: «Fordi i novellen var det personen sitt perspektiv»

Prosjektet vi har beskrevet i dette kapitlet, har tatt utgangspunkt i utforskende lesning av noveller, i motsetning til for eksempel en tradisjonell, analytisk tilnærming. Vi erfarte at det er en krevende øvelse å ta utgangspunkt i elevenes fortolkningskompetanse, noe som blant annet stiller krav til god forberedelse og oppfølging fra læreren underveis i prosjektperioden. Det er derfor også viktig at lærerne samarbeider om tekstvalgene, og at elevene forstår hva som forventes når det gjelder ambivalens og mangel på entydige konklusjoner.

Elevintervjuene gir noen svar på hva elevene selv mener de har lært og erfart i prosjektperioden. I en heterogen elevgruppe vil det kunne være mange ulike reaksjoner på et prosjekt som dette. Samtidig viser prosjektet at norskfaget og noveller har noen spesifikke forutsetninger for å bidra til forståelsen av de tre store temaene *bærekraftig utvikling, folkehelse og livsmestring* og *demokrati og medborgerskap*. Enkelte elever fremhever selv muligheten til å utvikle forståelse og innsikt i andre menneskers tanker og følelser.

Funnene peker også på at elevene som opplever at de får lite utbytte av denne typen undervisning, med novellelesningen i sentrum, ofte er de samme som leser lite eller ingen skjønnlitterære tekster på fritiden. De har lave forventninger til undervisningen, og kanskje vil de trenge mer tid til å tilpasse seg undervisningsmetodene. Det er likevel ingen garanti for at dette lar seg gjøre sent i skoleløpet, og det er heller ikke noe dette ene prosjektet kan gi svar på. Utvalget er beskjedent, materialet er forankret i en bestemt kontekst, og analysen er hermeneutisk orientert. Ethvert forsøk på å overføre funnene vil derfor måtte innebære såkalt naturalistisk generalisering, hvor det tas høyde for konteksten.

Det vi konkret kan peke på etter prosjektet, er at elevene som opplever engasjement for novellelesningen, får innsikter som vanskelig kan oppnås på annet vis. Litteraturens mulighet til å skildre erfaringer og opplevelser er uvurderlig for å skape innsikt, også i store, tverrfaglige samfunnsutfordringer.

Referanser

- Bommarco, B. (2006). *Texter i dialog: En studie i gymnasieelevers litteraturläsning* [Doktoravhandling, Malmö högskola]. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:di-va-7517>
- Braun, V. & Clarke, V. (2012). «Thematic analysis». I H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf & K. J. Sher (Red.), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (s. 57–71). American Psychological Association.
- Byttingsvik, T. G. (2021). *Demokrati og medborgerskap – men hvordan?* [Masteroppgave, NTNU]. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2781944>
- Chapman, J. W. & Tunmer, W. E. (1997). A longitudinal study of beginning reading achievement and reading self-concept. I *British Journal of Educational Psychology*, 67 (3), 279–291. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8279.1997.tb01244.x>
- Grøtheim, S. I. (2021). «Den kan gjøre at det endres noe i en selv» – En studie av skjønnlitteraturen som inngang til det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget på ungdomsskolen og videregående skole [Masteroppgave, NTNU]. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2781955>
- Hansen, T. I. & Gissel, S. T. (2021). *Tilbage til teksten*. Hans Reitzels Forlag.
- Hvistendahl, R. (2000). «Så langt vår diktning tenner sinn i brann»: en studie av fire minoritetsspråklige elevers arbeid med norsk litteratur fra perioden 1860–1900 [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo, Det historisk-filosofiske fakultet].
- Jørgensen, P. R. (2021). «Fordi i novellen var det personen sitt perspektiv» [Masteroppgave, NTNU]. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2781950>
- Koller, K. T. (2009). *Uteskole = praksis + teori. En studie av muligheter og utfordringer med uteskole i naturfag på videregående trinn 1 = Teaching of science outside the classroom = practice + theory: a study of possibilities and challenges related to outside teaching of natural science in upper secondary school* [Masteroppgave, Universitetet for miljø- og biovitenskap, Ås].
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/?lang=nob>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i norsk (NOR01-06)*. Fastsett som forskrift. *Læreplan for Kunnskapsløftet 2020*. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06>
- Lauritzen, L., Antonsen, Y. & Nesby, L. (2021). «Jeg er så veldig redd for hvordan jeg påvirker elevene» Utfordringer og muligheter i undervisningen av folkehelse og livsmestring i norskfaget. I *Acta Didactica Norden*, 15(1). <https://doi.org/10.5617/adno.7848>
- Nilsson, J. (1997). *Tematisk undervisning*. Studentlitteratur.
- Nussbaum, M. C. (1985). “Finely aware and richly responsible”: moral attention and the moral task of literature». I *The Journal of Philosophy*, 82(10), 516–529. <https://doi.org/10.2307/2026358>
- Nussbaum, M. C. (1995). *Poetic justice: The literary imagination and public life*. Beacon Press.
- Nussbaum, M. C. (1997). *Cultivating humanity*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.5617/adno.1097>

- Smidt, J. (1989). *Seks lesere på skolen: hva de søkte, hva de fant. En empirisk studie av litteraturarbeid i den videregående skolen*. Universitetsforlaget.
- Solvang, G. B. (2021). «Hva er det egentlig vi skal lære de da?» En kvalitativ studie om hvordan lærere forstår hva det tverrfaglige temaet i fagfornyelsen, folkehelse og livsmestring går ut på, og hvordan de reflekterer om hvordan de skal undervise om temaet i skolen [Masteroppgave, Vid vitenskapelig høyskole].
- Sundstrøm, E. M. (2016). *Utdanning for bærekraftig utvikling (UBU) fra et lærerperspektiv* [Masteroppgave, Universitetet i Tromsø].
- Sønneland, M. (2019). *Teksten som problem: En studie av litterære samtaler i ungdomsskolen* [Doktoravhandling, Universitetet i Stavanger].
- Vasbø, K., Furberg, A., Øistad, J. H., Rødnes, K. A., Kvamme, O. A., Fundingsrud, M. W., Slungård, K., Lund, A., Arnseth, H. C., Silseth, K., Sæther, E., & Ernsten, S. (2023). *Fagfornyelsen i møte med klasseromspraksiser: Læreres planlegging og gjennomføring av undervisning om tverrfaglige tema* (Vol. 6). Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.